

O'ZBEKISTONDA TA'LIM TARIXI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)

¹Rajabova Zarnigor Alisher qizi

Buxoro davlat universiteti magistri

²Bobojonova Feruza Xayatovna, Buxoro davlat universiteti dotsenti, tarix fanlari nomzodi

THE HISTORY OF EDUCATION IN UZBEKISTAN (A CASE STUDY OF BUKHARA REGION)

¹Zarnigor Alisherovna Rajabova, Master's Student, Bukhara State University

²Feruza Khayatovna Babadzhanova, Associate Professor, Candidate of Historical Sciences, Bukhara State University

ИСТОРИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ (НА ПРИМЕРЕ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ)

¹Ражабова Зарнигор Алишеровна, магистрант Бухарского государственного университета

²Бабаджанова Феруза Хаятовна, доцент Бухарского государственного университета, кандидат исторических наук

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda oliy ta'lim rivojining tarixiy bosqichlari yechim va muammolari Buxoro viloyati misolida ma'lumotlar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: oliy o'quv yurti, institut, universitet, Buxoro, mustaqillik.

Abstract: This article explores the historical stages, challenges, and solutions in the development of higher education in Uzbekistan, based on data from the Bukhara region.

Keywords: higher educational institution, institute, university, Bukhara, independence.

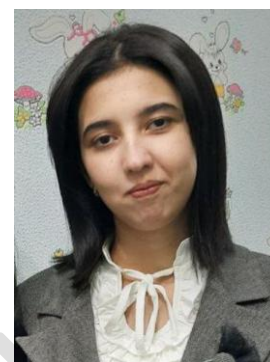
Аннотация: В данной статье на основе фактических данных рассматриваются этапы развития высшего образования в Узбекистане, его проблемы и пути их решения на примере Бухарской области.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, институт, университет, Бухара, независимость.

Kirish. Ma'lumki ta'lim mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy, g'oyaviy-madaniy hayotining muhim tarmog'idir. Oliy o'quv yurtlari mamlakat ta'lim tizimida yetakchi bo'g'indir. Chunki oliy ta'lim maktabi O'zbekiston mustaqilligini mustahkamlovchi milliy boylikning o'sishiga imkon yaratuvchi, kuchli, qat'iyatli mutaxassislar shu bo'yinda tayyorlanadi. Oliy ta'lim

universitetlarda, institutlarda va boshqa ta'limga daxldor muassasalarda amalga oshiriladi. [9; 414]

Natijalar va muhokama. Oliy o'quv yurtlari-xalq xo'jaligi, fan va madaniyatning turli tarmoqlari uchun malakali mutaxassislar, ilmiy va pedagog kadrlar tayyorlab berishga yo'naltirilgan o'quv muassasalari. Ularda bo'lajak mutaxassislariga oliy ta'lim berishdan tashqari, nazariy va amaliy yo'nalishdagi ilmiy ishlar ham

1

<https://orcid.org/0009-0002-6924-9181>

Zahina0207@gamil.com

2

<https://orcid.org/0000-0002-3255-2286>

bobojonova.feruza.71@mail.ru

olib boriladi, oliy va o'rta maxsus maktablarning professor-o'qituvchilari, tegishli yo'nalishdagi ishlab chiqarish va madaniyat sohalarining mutaxassislari malaka oshiradilar. Oliy o'quv yurtlariga universitetlar, tarmoq (texnika, tibbiyot, madaniyat, iqtisod va b.) institutlari, oliy harbiy yoki texnika o'quv yurtlari, o'quv akademiyalari, oliy maktablar kiradi.

Oliy ta'lim-jamiat taraqqiyoti va davlatning intellektual salohiyatini belgilaydigan muhim tarbiya va ta'lim bosqichidir. U insonga kasbiy bilim, ilmiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantirish imkonini beradi. Jahon tajribasida oliy ta'lim jamiyatni modernizatsiya qilish, raqobatbardosh iqtisodiyot barpo etish va innovasion taraqqiyotni ta'minlashning asosiy omili hisoblanadi. [7;117]

Oliy ta'limning mazmunini izohlaydigan bo'lsak, Oliy ta'lim umumiy o'rta yoki o'rta maxsus ma'lumot asosida ma'lum ixtisoslik bo'yicha kadrlar tayyorlashga qaratilgan ta'lim bosqichidir. Uning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- Yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash — fan, texnika, iqtisodiyot, tibbiyot, huquq, ta'lim va boshqa sohalar uchun.

- Ilmiy salohiyatni oshirish-tadqiqotlar, innovatsiya va texnologik yangiliklar orqali fan rivojiga hissa qo'shish.

- Ma'lumotli, faol fuqarolarni shakllantirish-milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq, jamiyatda o'z o'rniga ega shaxslarni yetishtirish.

- Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ko'maklashish-innovatsiya, tadbirkorlik va kasbiy rivoj orqali. [4; 7]

Buxoro shahrida oliy ta'limning rivojlanish tarixi boy va chuqur ildizlarga ega.

1. Madrasalardan boshlangan oliy ta'lim an'anasi

Buxoro uzoq asrlardan buyon ilm-fan markazi sifatida qaralgan. Masjidi Jome, Forjaq, G'arbiy, Ulug'bek, Mir Arab, Nodir Devonbegi, Ko'kaldosh kabi ko'plab madrasalar mavjud bo'lgan. 1920-yilgacha bu shaharda 127 ta madrasalar faoliyat yuritgan. Ushbu madrasalarda Ismoil al-Buxoriy, Abu Ali ibn Sino, Abu Bakr Norshahi, Bahouddin Naqshband, Abduholiq G'ijduvoni, A.Donish, S.Ayniy, A.Fitrat shahar ilm e'tirof etilgan olimlar tahsil olgan. Tarixiy manbalarda ko'plab sayyohlar va olimlar

Buxoroni ilm-fan manbai sifatida ta'riflab kelgan [1; 59].

2. Yangi zamonaviy oliy o'quv muassasalari paydo bo'lishi.

1922-yilda Buxoro Xalq Jumhuriyati tomonidan "Xalq maorifi instituti" ochildi — bu zamonaviy oliy ta'lim yo'lida ilk qadam edi. F.Xo'jayev va A.Fitrat bu institut asosida Dorilfunun ochish g'oyasini ilgari surishgan, ammo institut tugatilgach amalga oshmadi.

1930-yilda Buxoro pedagogika instituti tashkil etildi. Dastlabki yillarda kimyo-biologiya va tarix-sosiologiya yo'nalishlari bo'yicha atigi 45 nafar talaba tahsil olgan. Ikkinchi jahon urushi davrida o'qituvchilar va 47 nafar talaba frontga jo'natilgan bo'lsa, murakkab davrda Qarshi, G'ijduvon va Shofirkon filiallari ochilgan [8;778].

Sovet davrining markaziy rejali tizimidan boshlab, bugungi kunda zamonaviy, xalqaro talablar asosida shakllangan ta'lim modeli sari yo'nalish izlamaqdadir.

1. Sovet davri ildizi: 1988–1991-yillarni o'z ichiga oladi. 1988–1989-yillarda O'zbekistonda 43 ta oliy ta'lim muassasasi (40 ta ixtisoslashgan institut va 3 ta universitet) mavjud edi; o'qiyotgan talabalarning taxminan yarmi kunduzgi emas, kechki yoki masofaviy formatda edi. Aholining faqatgina 15 % qadari oliy ta'lim bilan qamrab olingan, bu Sovet Ittifoqi doirasida eng past ko'rsatkichlardan biri edi. Oliy o'quv yurtlariga qabul O'zbekiston oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlari vazirligi tomonidan tasdiqlangan qoidalarga muvofiq pedagogika oliy o'quv yurtlariga qabul esa O'zbekiston xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlangan qoida bo'yicha amalga oshirilgan. 1993-yildan respublikaning barcha oliy o'quv yurtlariga test sinovlari orqali abiturentlari qabul etilgan [3; 126]. 1997-yilda qabul qilingan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" oliy ta'limni isloh qilishda burilish nuqtasi bo'ldi. Bu dasturning maqsadi — jamiyat va bozor iqtisodiyoti talablariga mos, mustaqil fikrlovchi, yuksak bilimli mutaxassislarni tayyorlash edi. [1; 53]

Buxoro davlat universitetining rivoji to'g'risida fikr yuritadigan bo'lsak, 1992-yil 28-fevral — Prezidentning PF-356 farmoni va Oliy Majlis qarori (1992-yil 11-mart) asosida pedagogika instituti universitet maqomiga ega bo'ldi. [2;] Bu qaror bilan universitet funksional imkoniyatlari kengaydi: 8 fakultet, 43 ta kafedra, sirtqi ta'lim

bo'limi, malaka oshirish markazi tashkil qilindi; bakalavriat bo'yicha 36 yo'nalish, magistratura — 22, aspirantura — 23, doktorantura — 4 yo'nalish mavjud bo'ldi. [5; 419]

BuxDU bugungi kunda 91 ta bakalavriat va 34 ta magistrlik yo'nalishi bilan faoliyat yuritmoqda, talaba soni 19 903 nafar bakalavr va 799 nafar magistrni tashkil etadi. 2011-yil Prezident qarori asosida (No. 1533) universitetning moddiy-texnik bazasi mustahkamlash bo'yicha jiddiy investitsiyalar yo'naltirildi. [10; 7]

2013–2015 yillarda umumiy qiymati 45,55 mlrd so'm bo'lgan modernizatsiya dasturi amalga oshirildi. Natijada: Zamonaviy kompyuter, video proyektor, elektron taxta bilan jihozlangan sinfonalar yaratildi. Internet va mahalliy tarmoq ulanishlari ta'minlandi. Laboratoriya jihozlari va sport infrastrukturasi katta yangilanishlar bo'ldi. Infratuzilmani mustahkamlash dasturi (2011-yildagi Prezident qarori asosida) doirasida 2013–2015-yillarda 45,55 mlrd so'mlik modernizatsiya amalga oshirilgan, jumladan zamonaviy texnika, kompyuter asboblari, laborator jihozlari ta'minlangan. Universitetda "ilm-ta'lim-ishlab chiqarish" modeli keng tatbiq etilib, biotexnologiya, quyosh energetikasi, ekologiya, barqaror qishloq xo'jaligi kabi istiqbolli sohalarida ilmiy markazlar (masalan, Biotexnologiya, Quyosh energiyasi, Cho'l ekotizimlari markazlari) tashkil etilgan. Buxoro muhandislik-texnologiya instituti - Abu Rayhon Beruniy nomli Toshkent politexnika institutining Buxoro filiali bazasida 1977-yilda Buxoro oziq-ovqat va yengil sanoat texnologiyasi instituti tashkil etildi [5; 420].

Ushbu institut-injener texnologlar tayyorlaydigan oliy o'quv yurti. Institut tarkibida 6 kunduzgi va sirtqi faoliyat yuritadi, 31 kafedra, mintaqaviy biznes maktabi, ixtisoslashgan lisey internat faoliyat ko'rsatadi. Institut tashkil topganidan beri 12 mingdan ortiq mutaxassis tayyorladi. 2000-yil ma'lumotiga ko'ra 15 ixtisoslik bo'yicha 477 mutaxassis institutni tamomladi. 2001-yil ma'lumotiga ko'ra Institutda 282 professor o'qituvchi, jumladan 20 fan doktori, professor, 178 fan nomzodi, dotsentlar ishlagan [8;774].

Buxoro tibbiyot instituti - Abu Ali Ibn Sino nomidagi Buxoro tibbiyot instituti — Buxoro shahridagi oliy malakali mutaxassis vrachlar tayyorlaydigan oliy o'quv yurti. [5;419] Ushbu institut 1990-yilda tashkil etilgan. Davolash,

stomatologiya va oliy ma'lumotli hamshiralar tayyorlash fakultetlari bor, 39 kafedra, litsey, aspirantura, doktorantura, klinik ordinatura, institut muzeyi va 2 o'quv muzeyi, test markazi, kutubxona (65 mingdan ortiq asarga ega), o'quv zal mavjud. 2001-yil ma'lumotiga ko'ra, institutda 196 o'qituvchi (jumladan 18 fan doktori va professor, 80 fan nomzodi va dotsent) xizmat qiladi; 1500 talaba ta'lim oladi. [8;777]

Xulosa qilib aytganda, 1992–2015-yillarda Buxoroda oliy ta'lim tizimi sezilarli darajada taraqqiy etdi. Universitet imkoniyatlari kengaydi, ilmiy salohiyat yoshardi, infratuzilma modernizatsiyasi amalga oshirildi va xalqaro darajada hamkorlik kengaytirildi. Shu bilan birga, mintaqqa, resurs va sifat masalalari hamon e'tiborni talab qiladi. Oliy ta'lim tizimi keskin transformatsiyadan o'tmoqda- institutsional kengayish, sifat nazorati, xalqaro integratsiya, va ta'lim infratuzilmasi jahon standartlariga yaqinlashmoqda. Ammo muammolar-sifat va bozor ehtiyojlari bilan moslik, xususiyl sektorning balansli rivojlanishi, mintaqalarda teng imkoniyatlarni ta'minlash-hali ham dolzarbdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Абдусаттор Жуманазар. Бухоро таълим тизими тарихи. Тошкент. Akademnashr, 2017. 59 б.
2. buxdu.uz – Бухоро давлат университети расмий сайти.
3. Жўра Йўлдошев. Таълимимиз истиқлоли йўлида. Тошкент. Шарқ. 1996. 126-б.
4. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури. (1997). <https://lex.uz/docs/48401/>
5. Ражабов Қ. Иноятлов С. Бухоро тарихи. – Тошкент: Тафаккур, 2016. 419-б.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-4947-сонли фармони. (2017). <https://lex.uz/docs/3107036>
7. Ўзбекистон миллий энциклопедияси.- Тошкент: Ўз МЭ Давлат илмий нашриёти, 2003. “О”.17-жилд –117-б
8. Ўзбекистон миллий энциклопедияси.- Тошкент: Ўз МЭ Давлат илмий нашриёти, 2003. “Б”.17-жилд – Б. 117, 774, 777
9. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Тошкент. Шарқ. 2000.414-б.
10. <https://lex.uz/mact/-3171590>.